

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за получаване на научната и образователна степен „доктор”

на тема: *Архивът на Димитър Ненов: систематизации,*

интерпретации, анализи

Автор: Полина Антонова

Рецензент: проф. д.изк. Кристина Япова

Дисертационният труд на Полина Антонова защитава всяка дума от изброените във втората част на неговото заглавие дейности, при това така, че самите дейности – систематизация, интерпретация и анализ – се превръщат в методологически координати, способни не само да обхванат един архив, но и да го представят като живо и динамично тяло. Живото и динамичното в случая са състоят, от една страна, в неговата цялост, вътрешна организираност и съгласуваност на частите, а, от друга, в способността му за заживее свой живот след създаването си и да се разтвори за следващи интерпретации от страна на всеки, който би се заинтересувал от личността и творчеството на Димитър Ненов.

Интерес към архива на композитора не е липсвал през годините. Липсвало е достатъчно желание и умение да се му се възвърне дъхът – онзи дъх, с който той за първи път е бил предоставен на света. Ето защо за възвръщането му са били нужни не само научни качества. Необходими са били любовта, отношението и всеотдайността, които Полина Антонова е проявила и които е удържала през целия период на своята работа.

Нейната дисертация е ценна и много полезна. Докторантката я определя като научно-приложна и това съвсем точно определя нейния „жанр” – изработване на цялостна концепция за архивния масив, обработка и идентификация на документалния материал, съставяне на жанрова система на Неновото творчество, аргументация на класификационните принципи,

въвеждане в научно обръщение на неизвестни опуси на композитора.

Последното – ще отбележа още тук – е не само приносно, но и откривателско.

Дисертацията е в обем 243 страници основен текст (към който причислявам и нотните примери, тъй като те са неотделими от него), литература, наброяваща 79 заглавия, от които 64 на кирилица, 7 на латиница и 8 електронни издания, свързани с работата по архиви и с персонални архивни фондове. Основното изложение е структурирано в увод, четири глави и заключение, последвани от шест приложения, съдържащи Протокол (№1) и пет първични описа от Неновия архив. Още в Увода са очертани точно и ясно обектът и целите на дисертацията. Представена е и идеята на всяка от главите, което прави този въстъпителен раздел съдържателен и съвсем не дежурен. Тук е намерило място нещо много необходимо: препратка към историята на архива – история, която се разглежда подробно в първата част, – и очертаване на състоянието му, както то е заварено от докторантката в момента, когато е започнала своята работа. Проследяването на историята е повече от формално изискване. То ясно определя отговорностите на всички, занимавали се с архива преди Полина Антонова, а и нейната собствена отговорност. А отговорността тя доказва в цялата си работа по дисертацията – не само в тази по окончателния ѝ текст, но и в предварителната, която е далеч по-времеемка. Пристъпвайки към основното изложение, ми се ще да започна с думите „най-сетне”. Най-сетне архивът на Ненов, станал пословичен в музикантските публични среди и кулоари, излиза на бял свят. Най-сетне той ще бъде достъпен (след предстоящата техническа работа) на хора, работещи с творчеството на композитора, най-сетне изпълнителите ще могат да го ползват свободно и да изпълняват и новооткритите творби на Ненов, най-сетне и интересът на издатели и на публика за нещо ново ще бъде удовлетворен. Най-сетне историята ще отдаде достойното място на

Ненов (нали така се казва – че историята се произнася), чийто образ е бил жертва на идеологии и политики.

Най-сетне и онези, които се кичат с науката, ще се засрамят (по-точно е да кажа – ще се засрашим). Ще разберем, че още от началото на своята история архивът съвсем не е бил нещо херметично и недостъпно.

Напротив, в глава първа (*За фонда „Димитър Ненов” – история, архивни материали, публикации*, сс. 9-37) докторантката привежда данни, от които се вижда, че той е имал един първичен опис, на който би могло да се стъпи, вместо умишлено или просто безотговорно да се предаде на забвение: „Членовете на комисията (изброени по-горе: Димитър Сагаев, Андрей Андреев, Лазар Николов, Рада Букорещлиева, Цветко Мехлемов – б.м.) в присъствието на сестрата на Ненов Маринка Каравасилева преглеждат всичко, което е оставено от композитора, и на практика вече съставят неговия личен архив” (с. 12). Датата на протокола е 24. 09. 53. И, както е отбелязано по-долу: „В този документ за първи път се описва съдържанието на личния архив на Димитър Ненов” (с. 13).

Даваме си сметка защо Полина още в увода говори за съдба – за „правило на съдбата” или за „ирония на съдбата”. В случая с Ненов тези изрази съвсем не са никакви „извиви на мисълта”, не са и клишета, които да се отнасят алегорично към действителното положение на нещата. Те посочват не фатум, а факт. Съдбата на архива повтаря трагичната съдба на композитора. Докторантката не иска да се крие зад оправдания за подобна „орис”. Тя ясно очертава линията, която умишлено или не е била размивана. Това е линия, която дели *дяла на съдбата* от *делата* на хората – на онези, които са били заинтересовани архивът да стои на тъмно, и на незаинтересованите да им противоречат.

Сред приносните моменти в тази глава ще изтъкна изваждането на бял свят на хоровите творби „Молитва” и „Реквием”, свързани в текста и с неизвестни биографични данни от живота на композитора. А сред особено

удачните – умерения и съдържан тон, с който Антонова успява да говори за факти, събития и перипетии, болезнени за нас. Сред тях особено травмиращ е небезизвестният факт за унищожаването на Ненови ръкописи и на лентите със записи от Радио София. Изрично подчертавайки на необходимите места, че написаното представя хипотеза или предава устни свидетелства, авторката преодолява статуса му на „мълва”, но и на нещо, споделяно само „един на друг”.

Ще отбележа още, че главата съдържа също „история на изданията” – една ценна и полезна информация за различни инструментални и оркестрови версии на Ненови произведения и на техни изпълнения.

Глава втора (*Словесни материали в архива на Ненов, сс. 38-100*) представя автобиографични документи и такива с описание на музикално творчество, включително и списъци и анотации от самия композитор. Последните са взети като основен критерий за последвалата жанрова систематизация, извършена от авторката. Важен дял от тази глава е посветен на кореспонденцията на Ненов, обхващаща периода от 10. 01. 1921, когато той е студент в Дрезден, до 15. 12. 1952 година – около девет месеца преди смъртта му (с. 53). Кореспонденцията на композитора е с голяма стойност сама по себе си; в дисертационния труд обаче тя има и функционално значение. В следващите глави тя ще бъде достоверен източник, който, кръстосвайки се с данни от музикалнотворчески характер, ще послужи за редица идентификации, обосновки и твърдения. Картината бива допълнена с информация от „запазени писма в други архиви и колекции”, които нямат копия в Неновия архив (с. 55).

Глава трета (*Нотни архивни материали, сс. 101-147*) бих определила като научен център на дисертационния труд. В нея е представена методология за изработването на жанровата система на Неновото творчество от архивна гледна точка, почиваща върху ясни и убедителни критерии. Логично възприетият йерархичен принцип при подредбата на подрубриките е в

състояние да осигури висока степен на оперативност в изследването на архива. Съобразена със спецификата на Неновото творчество и основополагаща за жанровата система на това творчество е симбиозата композитор – пианист. Изборът ѝ като основен принцип за архивното структуриране е подкрепен и чрез документ от раздела „Кореспонденция” – пример за това, как се оползотворяват възможностите на специфичната архивна техника на „засичане” между информация от различни рубрики. Друг пример за подобно привличане на разнородни данни в помощ на музикологични идентификации и хронологични уточнения е случаят с Втория клавирен концерт. За времето, когато композиторият е започнал да нахвърля музикалните си идеи за тази творба, останала в скици (с. 115), сведения дава отново Неновата кореспонденция. Особено ползотворен обаче е този похват при представянето на произведението, носещо заглавие „Гутраканска епопея” (с. 125-127). Неговото въвеждане в публичността и науката дължим на Полина Антонова – факт, който заслужава място сред най-важните дисертационни приноси. Спонтанният въпрос, който възниква във връзка с тази симфонична поема, е как може никой досега да не е забелязал авторското ѝ присъствие в архива, след като е налице лична бележка от Ненов, свидетелстваща за това авторство. В бележката композиторият дори отбелязва факта, че в неговата „Гутраканска епопея” не е вградена „Шуми Марица” и посочва точно къде би могла да се инкрустира в случай на необходимост за това. (Вероятно в конкурса, в който Ненов е участвал, е имало подобно изискване; вероятно става дума за същия конкурс, в който Добри Христов е представил известната си творба със същото заглавие.)

Глава четвърта е на практика първа публикация на *Опис на документи от творческа дейност* (с. 170-223), който според възприетия принцип на архивно структуриране започва с произведенията за пиано (солови, камерно-ансамблови и оркестрови), продължава със симфоничните и

завършва с недовършените композиции, със скиците и неустановените творби. Описът е с разгърнато съдържание, в чиито подробни и прецизни забележки е изложен един по същество изследователски текст от жанра на анотацията, коментара и научната хипотеза. Намирам повод да изкажа тук препоръката четвъртата глава, притежаваща достатъчна обособеност на архивен масив, да бъде публикувана електронно. Тя ще бъде от полза както за музиканти, така и за всички, които се интересуват се от архивната дейност.

Макар твърде кратко, *Заключението* (сс. 242-243) успява да обобщи главните резултати от дисертацията съобразно целите на всяка една от отделните глави. Сред тях ще изтъкна три особено приноси и значими: първо, създаването на жанрова структура на Неновото творчество, основана на ясни критерии и съобразена със спецификата на творчеството на композитора; второ, аналитично разкриване на съдържанието на документите от музикалното творчество; трето, идентификация, комплектуване и въвеждане в научното и публичното пространство на произведения, непознати досега, наред с уточняване на жанрове и коригиране на неточности в датировки и наименования на отделни творби. Приветствам Полина Антонова за дръзновението, работоспособността и всички други качества, довели до написването на този цялостен, многостранен, вътрешно свързан и изключително полезен дисертационен труд. Убедено предлагам да ѝ бъде присъдена научната и образователна степен „доктор”.

14.04.2015